

НАПОМЕНЕ ПРИРЕЂИВАЧА

Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за 1936. годину чине седму књигу едиције *Извори за историју међународних односа 1930–1940*. Књига обухвата месечне извештаје од јануара до децембра 1936. године.

У *Извештајима МИП-а КЈ за 1936. годину*, по устаљеној пракси из 1933. године, изнад назива држава назначено је у ком су одсеку Политичког одељења МИП-а написани делови месечних извештаја за поједине земље. Министарство иностраних послова Краљевине Југославије радило је по *Закону о уређењу Министарства иностраних послова и дипломатских и конзуларних заступништва Краљевине Југославије у иностранству* од 29. марта 1930 (*Службене новине КЈ*, бр. 92, 29. март 1930). Према Закону, Политичко одељење МИП-а КЈ делило се на шест одсека. У надлежност Трећег одсека спадали су: Друштво народа, Ватикан, мањинска и верска питања у вези са спољном политиком и питања репарација. Четврти одсек обухватао је политичке послове везане за: Албанију, Бугарску, Грчку, Египат, Италију, Турску и Шпанију. Пети одсек је обављао послове везане за политику: Аустрије, Мађарске, Немачке, Пољске, Румуније и Чехословачке. Надлежност политичких послова са осталим државама припадала је Шестом одсеку Политичког одељења МИП-а КЈ.

Седма књига *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за 1936. годину* садржи извештаје за 15 европских држава: Албанију, Аустрију, Бугарску, Белгију, Велику Британију, Грчку, Италију, Мађарску, Немачку, Пољску, Румунију, Турску, Чехословачку, Француску и Шпанију, две ваневропске земље: Египат и Сједињене Америчке Државе као и за Друштво народа. Обухваћено је укупно 166 извештаја, који су састављени на основу текстова, делова и цитата извештаја посланика, дописника Централног пресбиороа, генералних конзула и конзула, што је утврђено на основу упоређивања политичких извештаја, који се налазе у другим фондовима Архива Југославије.

Током 1936. године, промена посланика Краљевине Југославије било је у Албанији, Белгији и Румунији. Политичке извештаје и даље су достављали из: Анкаре – Бранко Лазаревић, Атине – Бошко Христић, Берлина – Александар Цинцар-Марковић, Беча – Ђорђе Настасијевић, Будимпеште – Александар Вукчевић, Варшаве – Првислав Грисогоно, Вашингтона – Константин Фотић, Лондона – Славко Грујић, Прага – Василије Протић, Рима – Јован Дучић, Мадрида – Станоје Пеливановић, Париза – Божидар Пурић, Софије – Момчило Јуришић Штурм, Брисела – Павле Каровић, Букурешта –

Драгомир Касидолац, Тиране – Јован Ђонових, а затим Радоје Јанковић, Каира – Радован Шуменковић и Владислав Марковић, који су вршили дужност отправника послова. Из Женева извештаје је достављао Иван Субботић, стални делегат Краљевине Југославије у Друштву народа.

Југословенско посланство у Мадриду било је затворено 1933. али је већ 1934. године указом поново отворено. У Мадрид је упућен Станоје Пеливановић, кога је у Шпанији затекао почетак Грађанског рата 1936. године. Његови извештаји о политичкој ситуацији у Шпанији су исцрпни и свеобухватни. О стању шпанске привреде током 1936, из Пеливановићевих извештаја преузимани су за месечне извештаје у МИП-а КЈ само делови за јануар и јун 1936. у којима се говори о привредним везама Шпаније са многим европским земљама, па и са Југославијом. Будући да је Станоје Пеливановић, иако каријерни дипломата, једно време био и начелник Конзуларно-привредног одељења Министарства иностраних послова КЈ, његови елаборати о економији и стању шпанске привреде (који се налазе у делу фонда Политичког одељења МИП-а), драгоцени су за истраживање привредне историје Шпаније уочи и за време Грађанског рата. У извештајима се штуро помиње рад *Комисије за немешање у унутрашње ствари Шпаније*, чији је члан у име Југославије био Славко Грујић, па приређивач упућује истраживаче на комплетну архивску грађу о седницама и закључцима те комисије.

За разлику од претходних година, *Извештаји* за 1936. годину су опширнији и веома аналитични у описима догађаја, па је самим тим седма књига едиције обимнија. То је и разумљиво јер су се догађаји у Европи током 1936. године смењивали један за другим, а њихова испреплетеност и опис дају комплетну слику међународних односа те године у Европи и делимично ван граница Старог континента.

Током 1936. године долази до кршења и непоштовања претходно закључених уговора. Немачка се повлачи из Локарнског пакта и марта 1936. војском запоседа Рајнску област. Повод за свој поступак нашла је у ратификацији Француско-совјетског споразума закљученог 2. маја 1935. Хитлер је оптуживао Француску да овим споразумом крши Локарнски пакт и упозоравао је да би ратификација споразума са СССР-ом ослободила Немачку обавеза из Локарнског пакта. Француска народна скупштина је 27. фебруара 1936. ратификовала Француско-совјетски споразум из 1935, а 5. марта и Сенат. Ово је био само повод за одавно планирану Хитлерову акцију да запоседне Рајнску област. Истог месеца потписан је нови споразум између Италије и Албаније којим је италијанска пенетрација ушла у све поре албанског друштва, затим *Допуна Римских споразума* из 1934. (Италија, Аустрија и Мађарска за решење питања Подунавља). У Аустрији је уведен *Закон о општој војној обавези* чиме је ова држава прекршила Сен-Жерменски мировни уговор.

Грчка је у 1936. години остала без водећих политичких личности:

генерала Георгиоса Кондилиса (највећег противника Венизелоса), Елефтериоса Венизелоса, Панајотиса Цалдариса, бившег председника владе и актуелног председника владе Константина Демерџиса. Њихова смрт утицала је на већ нестабилну политичку сцену Грчке и увођење диктатуре Јоаниса Метаксаса августа 1936.

Италијанска победа у рату са Етиопијом, проглашење анексије ове државе Италији 9. маја 1936, укидање економских санкција Италији од стране Друштва народа 4. јула 1936, представљали су нов дебакл Друштва народа и дали повода за нове акције фашистичких сила. Италија доноси *Закон о организацији Царства*, јуна 1936. Половином 1936. избија Шпански грађански рат, а Немачка и Италија пружају свесрдну помоћ генералу Франку. Представници великих сила 9. септембра стварају у Лондону *Међународни комитет за неинтервенцију у Шпанији*.

У Француској на изборима долази до победе Народног фронта и образовања владе Леона Блума. Аустрија и Немачка потписују уговор о пријатељству 11. јула, са немачким гаранцијама аустријског државног суверенитета и обавезом да се неће мешати у унутрашњу политику Аустрије. Белгија доноси одлуку о проглашењу неутралности, односно решава да се ослободи свих међусавезничких обавеза, самим тим и Локарнског пакта. Тај став образложио је краљ Леополд 14. октобра 1936. Две најјаче фашистичке земље, Немачка и Италија, 25. октобра 1936, потписују споразум којим је одређен правац будуће сарадње две државе.

Током 1936. године вођени су дипломатски преговори Велике Британије и Италије за склапање тзв. Центлменског споразума. Немачка је наставила политичку активност одржавањем Нирнбершког конгреса, а 25. новембра 1936. са Јапаном потписала је *Антикоминтерна пакт* на пет година о заједничком отпору против делатности Комунистичке интернационале.

Активност Мале антанте и Балканског споразума, дипломатска активност југословенске владе код земаља чланица Мале антанте да Краљевина Југославија закључи споразум о пријатељству са Бугарском и, на крају, помоћ Друштва народа да утиче или спречи потезе влада који су угрожавали светски мир – само су део догађања која су обележила 1936. годину, а која су југословенски посланици будно пратили.

Објављивањем *Извештаја МИП-а КЈ за 1936. годину* омогућава се историчарима, истраживачима и свим поклоницима историјског штива да хронолошки повежу догађаје и добију свеобухватну слику унутрашње и спољне политике европских и ваневропских земаља, као и рада Друштва народа у периоду од 1930. до 1936. године. Презентовање, начин писања извештаја и сублимација истих у МИП-у одсликавају ставове и дипломатске потезе Југославије. Могућност за хронолошко повезивање биће потпуна када едиција буде завршена јер ће се тиме омогућити да се политика појединих земаља прати све до новембра 1940, односно више од једне деценије.

И у седмој књизи *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за 1936. годину* у напоменама дате су биографије водећих политичких личности: председника република, премијера, министара иностраних послова и других значајних личности. Биографије појединих личности су поновљене из претходних књига јер су оне својим одлукама и дипломатском активношћу утицали на развој међународних односа током 1936. године, а други практичан разлог јесте да се лакше прати основни текст *Извештаја*.

Као и у претходних шест књига едиције, *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за 1930, 1931, 1932, 1933, 1934. и 1935. годину*, приређивач се држао основних методолошких начела и упутстава о објављивању архивске грађе ради очувања њене целовитости и аутентичности. За рад на научном апарату за седму књигу *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за 1936. годину*, коришћена је методологија и искуство рада на претходним књигама. Основни текст грађе (Извештаја) дат је хронолошки, интегрално, без икаквих скраћивања. Нечитак или изостављен текст обележен је угластим заградама приређивача, са одговарајућом напоменом.

Структуру седме књиге *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за 1936.* чине: Предговор др Душана Т. Батаковића; Напомене приређивача Наде Петровић; основни текст архивске грађе (који је у низу хронолошки) са напоменама; индекс личних имена и географских назива; попис коришћених архивских фондова и збирки; попис литературе, интернет издања и садржај. Језик и писмо архивске грађе нису мењани. Лекторске интервенције су биле минималне (одвојено или спојено писање речи, употреба малих и великих слова у појединим случајевима), да би се сачувао стил писања и језик времена у коме су извештаји настали.

Извештаји МИП-а КЈ за 1936. годину налазе се у фондовима Архива Југославије: *Посланство Краљевине Југославије у Турској – Цариград, Анкара* (АЈ-370) и *Посланство Краљевине Југославије у Енглеској – Лондон* (АЈ-341).

Напомене су информативног карактера и пружају разноврсна обавештења потребна за боље разумевање текста. Истражена је архивска грађа фондова и збирки Архива Југославије, консултована су најновија историографска издања, дигитализовано издање дневног листа *Политика* за 1936. годину и интернет издања. Приказ међународних политичких догађаја, коментари стране штампе, објашњења одређених појмова и израза и други истраживачки резултати приређивача сажети су у 318 напомена.

Као и претходне књиге едиције, *Извештаји МИП-а Краљевине Југославије за 1936. годину* садрже индекс личних имена и географских назива. Индекс личних имена обухвата сва имена која се помињу у основном тексту

и научно-информативном апарату. Индекс географских појмова чине сва имена земаља, држава, покрајина, историјских области, градова, села, планина и река. Именски и географски индекс омогућавају лакше коришћење текста и указују на импресиван број водећих политичких и других личности и географских појмова обухваћених у извештајима.

Београд, новембар 2012.

Нада Петровић